

Словенска терминологија данас

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

SCIENTIFIC MEETINGS

Volume CLXVII

DEPARTMENT OF LANGUAGE AND LITERATURE

Book 28

SLAVONIC TERMINOLOGY TODAY

Accepted at the 5th meeting of the Department of Language and Literature
of 30th May, 2017, on the basis of reviews presented by *Predrag Piper*
and *Rajna Dragičević*

Editors

PREDRAG PIPER, full member of the Academy
Dr VLADAN JOVANOVIĆ

BELGRADE
2017

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

НАУЧНИ СКУПОВИ

Књига CLXVII

ОДЕЉЕЊЕ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ

Књига 28

СЛОВЕНСКА ТЕРМИНОЛОГИЈА ДАНАС

Примљено на V скупу Одељења језика и књижевности
од 30. маја 2017. године, на основу реферата
академика *Предрага Пипера* и проф. др *Рајне Драгићевић*

Уредници

академик ПРЕДРАГ ПИПЕР

др ВЛАДАН ЈОВАНОВИЋ

БЕОГРАД

2017

Издају
Српска академија наука и уметности
и
Институт за српски језик САНУ

Уређивачки одбор

Предраг Пипер, редовни члан САНУ, Слободан Реметић, редовни члан АНУРС,
проф. др Мато Пижурица, проф. др Срето Танасић, проф. др Софија
Милорадовић, проф. др Рајна Драгићевић, доц. др Исидора Бјелаковић,
проф. др Викторија Людвигівна Иващенко, проф. др Сергей Викторович
Гринеv-Гринеvич, др Сергей Дмитриевич Шелов, prof. dr Ewa Wolnicz-Pawłowska,
к. ф. н. Вячеслав Константинович Щербин, др Марина Спасојевић и
др Владан Јовановић

Рецензенти појединачних радова

проф. др Слободан Реметић, редовни члан АНУРС, проф. др Гордана Јовановић,
проф. др Мато Пижурица, проф. др Људмила Поповић, проф. др Срето Танасић,
dr Peter Weiss, prof. dr Ewa Wolnicz-Pawłowska, проф. др Рајна Драгићевић,
проф. др Душко Витас, проф. др Сергей Викторович Гринеv-Гринеvич,
проф. др Софија Милорадовић, проф. др Александар Милановић, др Марта
Бјелетић, др Снежана Петровић, др Викторија Людвигівна Иващенко,
доц. др Исидора Бјелаковић, к.ф.н. Вячеслав Константинович Щербин,
др Владан Јовановић

Лектор и коректор радова на српском језику
Марија Селаковић

Коректура резимеа на енглеском језику
Clare McGinn Zubac

Превод и коректура резимеа на руском језику
Свејлана Гољак, Эльвира Анатольевна Сорокина

Коректура радова на руском језику
Эльвира Анатольевна Сорокина

Припрема за штампу
Милан Тасић

Тираж 400 примерака

Штампа
Службени гласник, Београд

САДРЖАЈ

Уводно слово 9

I. ПОГЛЕД НА РАЗВОЈ ТЕРМИНОЛОШКИХ И ТЕРМИНОГРАФСКИХ ИСТРАЖИВАЊА У СЛОВЕНСКИМ ЈЕЗИЦИМА. ПРАВЦИ У ТЕРМИНОЛОГИЈИ

Викторія Людвігівна Іващенко: Слов'янське термінознавство: проблематика й перспективи розвитку	15
Эльвира Анатольевна Сорокина: Формирование теории <i>языка для специальных целей</i> (ЯСЦ)	29
Сергей Викторович Гринев-Гриневич: Антропологистика как современное развитие терминоведения	41
Кацярына Пятроўна Любецкая: Спецыяльная лексіка беларускай мовы як аб'ект даследавання беларускіх лінгвістаў у канцы ХХ – пачатку ХХІ стст.	51
Marta Małachowicz: Prace dyplomowe z dziedziny terminologii i terminografii powstałe w instytucie komunikacji specjalistycznej i interkulturowej uniwersytetu warszawskiego w latach 2010–2015	61

II. ТЕРМИНОЛОГИЈА И РЕЧНИЦИ

Сергей Дмитриевич Шелов: Универсальный терминологический словарь: новый тип терминологических словарей	71
Юрий Николаевич Марчук: Проблемы многоязычной терминографии	85
Марија С. Ђинђић: Обрада лингвистичких и граматичких термина у двојезичном описном речнику (на примеру Новог турско-српског речника / Yeni Türkçe-Sırpça Sözlük)	91

Данко Шипка: Двојезична терминографија исламских термина	101
Рада Стијовић, Олга Сабо, Ранка Станковић: Речник САНУ као база терминолошких речника (на примеру Речника кулинарства)	109
Володимир Володимирович Дубичинський: Терминографичні праці харківських лексикографів	125
Вячеслав Константинович Щербин: Отраслевая лексикография Беларуси	135

III. ГРАМАТИЧКА И ЛИНГВИСТИЧКА ТЕРМИНОЛОГИЈА

Јованка Радић: О логичким основама српских лингвистичких термина на <i>-ица</i> и <i>-ина</i>	149
Милош М. Ковачевић: О термину субјекат у србистици	173
Вељко Ж. Брборић: Српска правописна терминологија данас – у науци и настави	187
Драго Тешановић: Централни и периферни суфикси у српској дериватологији	197
Сања Ж. Ђуровић: Основни појмови морфематике српског језика	213
Марина Љ. Спасојевић: Појмовно-терминолошки апарат при проучавању глаголског вида и сродних појава у србистици у светлу аспектолошких приступа	229
Наташа С. Вуловић: Употреба основних фразеолошких термина у српској (и словенској) лингвистици	243
Владан З. Јовановић: Српска терминологија у <i>Речнику словенске лингвистичке терминологије</i> из угла савременог стања српске лингвистике	253
Milan Harvalík: Slovánská onomastická terminologie v mezinárodním kontextu	267
Iveta Valentová: Slovenská onomastická terminológia	277

IV. СТАНДАРДИЗАЦИЈА ТЕРМИНА У ПРОШЛОСТИ И САДАШЊОСТИ. ТЕРМИНИ И КЊИЖЕВНОЈЕЗИЧКА НОРМА

Виктор Д. Савић: Српски називи документа у средњем веку – према самим документима (1189–1346)	291
Исидора Г. Бјелаковић: Синонимија у терминологији код Срба у 18. и 19. веку (математичка географија и астрономија)	305
Александар М. Милановић: Развој српске терминолошке мисли у 19. веку: допринос Лазе Костића	317

Марина С. Јањић: Школска терминологија у дијахронијској перспективи	331
Ewa Wolnicz-Pawłowska: Problemy terminologiczne w działalności UNGEGN	343
Tanja Fajfar: Jezikovnokulturna ustreznost kot terminološko načelo	351
Mojca Žagar Karer: Terminološko svetovanje: izkušnje in perspektive	361
Lana Hudeček: Anglizmi u hrvatskome nazivlju	371
Milica Mihaljević: Terminologija kao deskriptivna ili preskriptivna znanost – stanje u Hrvatskoj	383

V. ТЕРМИН И ЛЕКСИЧКИ СИСТЕМ

Милорад П. Дешић: Специјална лексика и полисемија	407
Рајна М. Драгићевић: Детерминологизација као процес општег лексичког фонда	417
Mariusz Górnicz: Czy naukowcy z krajów słowiańskich lubią terminy metafory?	425

VI. ФУНКЦИОНАЛНА РАСЛОЈЕНОСТ ТЕРМИНОЛОШКОГ ИЗРАЗА – НАУЧНА, ПРОФЕСИОНАЛНА (СТРУЧНА) ТЕРМИНОЛОГИЈА И СПЕЦИЈАЛНА ЛЕКСИКА ДУХОВНЕ И МАТЕРИЈАЛНЕ КУЛТУРЕ НАРОДНИХ ГОВОРА

Ружица С. Левушкина: Лексеме из општег лексичког фонда као термини у сфери православне духовности	439
Альбіна Анатоліївна Ковтун: Способи непрямой номінації релігійних понять в українській мові	451
Ђорђе Р. Оташевић: Рад на српској слободнотидарској терминологији	461
Гордана Р. Штасни: Термини у домену нанотехнологије	469
Оксана Чмелікова-Газдошова: Субстантивовані прикметники в українській і чеській юридичній термінології	481
Бојана С. Милосављевић: Филозофска лексика у речнику и у говору	493
Милан С. Ајдановић: Грецизми у српском географском терминосистему	509
Валентина Федоровна Новодранова: Когнитивное моделирование терминосистемы предметной области знания	521
Ольга Михайловна Рылкина: Способы терминообразования русских нозологических терминов (на материале русскоязычной терминологии детской кардиологии)	529

Тамара Валентиновна Рожкова: Статус и типологизация глагола в медицинской терминологии	537
Елена Викторовна Рыжкина: О некоторых динамических процессах в современной русской терминологии	549
Маргарита Николаевна Лазарева: О соотношении интернационального и национального в научных названиях растений (на материале русского языка)	557
Оксана Вікторівна Нарушевич-Васильсва: Семантико-тематична та категорійно-поняттєва організація української термінології харчової промисловості	567
Драгана И. Радовановић: Од Вукове трпезе из његовог Рјечника до Матичиног једнотомника	577
Неђо Г. Јошић: Народни називи воћака код Срба и критеријуми њиховог раслојавања	587
Мирјана С. Петровић-Савић: Из географске терминологије Јадра	599
Ивана В. Лазић-Коњик: Лексика традиционалне културе према тематским пољима	613
Софија Ј. Мићић-Кандијаш: Лексиколошки и лексикографски аспекти превођења енглеских медицинских израза на српски	625

VII. ЕЛЕКТРОНСКЕ ТЕРМИНОЛОШКЕ БАЗЕ ПОДАТАКА И ЊИХОВА ПРИМЕНА У ТЕРМИНОЛОГИЈИ, ТЕРМИНОГРАФИЈИ И ЛЕКСИКОГРАФИЈИ. ТЕРМИНОЛОШКИ САЈТОВИ И ПОРТАЛИ

Александр Васильевич Зубов: Способы автоматического извлечения терминов из текста	639
Paweł Kowalski, Zofia Rudnik-Karwatowa: Wykorzystanie terminologii w systemie informacyjno-wyszukiwawczym językoznawstwa sławistycznego iSybisław	643
Maja Bratanić, Ana Ostroški Anić, Siniša Runjaić: Od baze do portala – razvoj nacionalne terminološke infrastrukture	657
Jana Levická: Počiatky slovenskej terminologickej databázy a jej súčasnosť a budúcnosť	667
Максим Олегович Вакуленко: Віртуальна українсько-російсько-англійська термінографічна лабораторія з фізики: сучасні лінгвістичні технології у фаховій мові	679

УВОДНО СЛОВО

Зборник пред нама настао је из реферата изложених на Међународном научном симпозијуму *Словенска терминологија данас*, који се одржао 11–13. маја 2016. године у Београду, у организацији Српске академије наука и уметности (Одељења језика и књижевности), Института за српски језик САНУ, Академије наука и умјетности Републике Српске (Одјељења књижевности и умјетности) и Матице српске. У Организационом одбору скупа били су: Предраг Пипер, редовни члан САНУ, Слободан Реметић, редовни члан АНУРС, проф. др Срето Танасић, проф. др Софија Милорадовић, проф. др Мато Пижурица, проф. др Рајна Драгићевић, доц. др Исидора Бјелаковић, др Викторија Људвиговна Ивашченко, к. ф. н. Вјачеслав Константинович Шчербин и др Владан Јовановић. Секретари Организационог одбора били су др Марина Спасојевић и др Мирјана Петровић-Савић, а научни секретари: Весна Ђорђевић и Бојана Томић. Будући да је један од основних циљева с којим је основано Друштво српске словесности био рад на стварању српске научне терминологије, одржавање Симпозијума у оквиру програма обележавања 175 година од оснивања Друштва, данас Српске академије наука и уметности, била је прилика изнова се подсетити овог важног догађаја.

На Међународном научном симпозијуму *Словенска терминологија данас* изложено је 63 реферата, а учесници су били из 11 земаља: Србије, Републике Српске (Босна и Херцеговина), Хрватске, Словеније, Пољске, Чешке, Словачке, Русије, Белорусије, Украјине и Сједињених Америчких Држава.

Првог дана, пре него што је Симпозијум званично био отворен, одржан је састанак чланова Терминолошке комисије при Међународном комитету слависта, по унапред припремљеном програму Комисије. На састанку Комисије, поред осталог, разговарано је о динамици рада на изради колективне монографије *Словенска терминологија крајем 20. и почетком 21. века* и изради библиографије радова из терминолошке лингвистичке проблематике за поменути период. Поред чланова Комисије, на Симпозијуму су учествовали домаћи и страни филолози из више лингвистичких дисциплина, будући да терминологија представља важан сегмент номенклатуре сваке појединачне науке, дисциплине, па тако и лингвистике у целини.

Скуп је отворен поздравном речју потпредседника Српске академије наука и уметности академика Љубомира Максимовића, а потом су поздравне речи упутили и представници других установа у својству организатора и покровитеља скупа: проф. др Слободан Реметић, редовни члан Академије наука и умјетности Републике Српске, др Миодраг Матицки, потпредседник Матице српске, проф. др Срето Танасић, директор Института за српски језик САНУ, и проф. др Љиљана Бајић у име Савеза славистичких друштава Србије и Међународног комитета слависта. На пленарној седници, којој су председавали академик Предраг Пипер, др Викторија Људвиговна Ивашченко и проф. др Срето Танасић, изложено је седам реферата, у којима су представљена истраживања у области терминологије из седам словенских лингвистичких средина: Украјине, Русије, Словеније, Белорусије, Пољске, Хрватске и Србије.

Другог дана скупа организоване су две паралелне секције, уобличене у два преподневна и два послеподневна блока. Након сваког блока предвиђена је и реализована петнаестоминутна дискусија. У оквиру прве секције изложено је деветнаест реферата, у којима су обрађивани проблеми из лингвистичке терминологије у словенским језицима, затим представљене анализе термина из разних области знања и стваралаштва из угла етимологије, историјског развоја и савременог стања, анализирана практична питања упоредне и вишејезичне терминологије и терминографије. У оквиру друге секције, изложено је деветнаест реферата, у којима су обрађене теме везане за место термина у лексичком систему словенских језика, упоредно изучавање терминолошких система, израду терминолошких електронских база и портала, као и израду терминолошких речника.

Током трећег дана скупа паралелне секције подразумевале су преподневни и један послеподневни блок (само у првој секцији), након којих је, такође, организована петнаестоминутна дискусија. У оквиру прве секције изложено је дванаест, а током друге секције седам реферата. У рефератима су обрађиване теме које се односе на функционалну раслојеност терминолошког израза, затим питање терминологије у језицима специјалне намене, проблем интернационализације и национализације у терминологији словенских језика итд. С обзиром на славистичку природу скупа, теме реферата, као што је било очекивано, у првом реду биле су посвећене дескриптивним, нормативним и компаративним аспектима словенске терминологије данас и у њеној историји.

Радови представљени у овом зборнику одражавају главне токове у којима се у словенском свету данас развија терминологија схваћена у два основним значењима – као 1) уређен систем специјалних лексичких јединица у служби одређене науке, струке, духовности, уметности и сл. и као 2) аутономна лингвистичка дисциплина која се бави изучавањем термина као

јединица термилошког система. Садржај зборника чине радови који су груписани у оквиру следећих целина: *I. Поглед на развој термилошких и термилографских израживања у словенским језицима. Правци у терминологији, II. Терминологија и речници, III. Грамаћичка и лингвистичка терминологија, IV. Стандардизација терминологије у прошлости и садашњости. Термини и књижевнојезичка норма, V. Термин и лексички систем, VI. Функционална слојеност термилошког израза – научна, стручна (професионална) терминологија и специјална лексика духовне и материјалне културе народних говора, и, као последње поглавље, VII. Електронске термилошке базе података и њихова примена у терминологији, термилографији и лексикографији. Термилошки сајтови и портали.*

Овај симпозијум била је zgodна прилика да се сагледа српска терминологија у ширем словенском лингвистичком контексту, да се погледа оно што је досад урађено и оно што још треба урадити. С друге стране, учешће великог броја домаћих лингвиста на скупу и објављивање њихових радова у овом зборнику омогућује да се српска лингвистика у пољу терминологије на ваљан начин представи широј словенској публици.

Уредници

СРПСКА ПРАВОПИСНА ТЕРМИНОЛОГИЈА ДАНАС – У НАУЦИ И НАСТАВИ*

Вељко Ж. Брборић**

У раду се говори о правописној терминологији код Срба у прошлости и садашњости у науци и настави. Наиме, наши правописи и правописни приручници нису били уједначени у прошлости када је посреди правописна терминологија, па и данас постоји извесна неуједначеност, будући да се неки термини још нису усталили. Нужно је да се види прошлост и садашњост српске правописне терминологије, јер ће то помоћи да њена будућност буде сређенија и са мање лоших решења. Правописна терминологија у настави преузима се из важећег правописа и релевантних правописних приручника. Рад доноси предлог основних правописних термина и сматрамо да су они основа за даљи рад на овом питању.

Кључне речи: правопис, правописна терминологија, настава, интерпункција, интерпункцијска терминологија

1. Увод

Српска правописна терминологија настала је пре два века, успостављањем граfiјског система Вука Стефановића Карацића и његових правописних решења. Она је током деветнаестог века допуњавана и поправљана, увођени су нови термини и понекад поправљани стари. Праву стабилизацију правописна терминологија добила је 1923. године у *Правопису српскохрватског књижевног језика* Александра Белића. Ипак, у двадесетом веку било је правописних компромиса, већих и мањих, оправданих и неоправданих, па се и то одразило на правописну терминологију. *Правописним уједињивом* из 1929. године учињене су неке интервенције у терминологији, а посебно се то може видети у *Правопису* из 1960. године после Новосадског књижевног договора.

2. Правописна терминологија

У *Енциклопедијском лексикону (Мозаик знања) Српскохрватски језик* налазимо тумачење шта је **правописна терминологија**: „Правописна тер-

* Рад је резултат на пројекту *Српски језик и његови ресурси: теорија, опис и примена* (бр. 178006), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

** Филолошки факултет, Београд; brboricv@eunet.rs

минологија целокупност правописних термина. У новом правопису српско-хрватског књижевног језика дат је попис правописних термина – досадашњих и новоусвојених. Потреба за оваквом терминологијом јавила се због разноликости у употреби правописних термина на источном и западном језичком подручју. Тако је од досадашњих термина: аорист, пређашње свршено и прошло свршено време – усвојен термин аорист; место тачка и запета (на источном подручју), точка и зарез (на западном подручју) – усвојен је термин тачка и зарез итд.“ (Пецо–Станојчић 1972: 287).

О правописној терминологији било је речи и на често помињаном и цитираном Новосадском књижевном договору, па се у закључцима договора из 1954. године, под тачком бр. 6 налази и ова реченица: „Питање израде заједничке терминологије такође је проблем који захтева неодложно решење“ (Правопис 1960: 7). Ипак, упркос јасној најави не можемо рећи да је ово питање решено, тј. да је урађена ваљана правописна терминологија.

3. Правописна терминологија у прошлости

Заправо, често се правописна терминологија сводила на интерпункцијску терминологију, па се једино може добро пратити њен развој у прошлости. Тако, код Саве Мркаља у *Салу дебелога јера* из 1810. године сусрећемо дванаест интерпункцијских знакова (али их не именује): *ѿачку, зайейѿу, ѿачку и зайейѿу, две ѿачке, уѿиѿник, узвичник, црѿу, црѿицу, айосѿроф, заграду, ѿолузаграду и звездицу* (Мркаљ 1810).

Вук Стефановић Караѿић, већ на почетку реформаторског рада (у *Писменици*), користи највећи број основних интерпункцијских знакова, али их ни он директно не именује. Тако код Вука у *Писменици* налазимо ове знаке: *ѿачку, ѿачку и зайейѿу, две ѿачке, заграду, ѿолузаграду, гениѿивни знак, звездицу, узвичник, уѿиѿник, црѿу и црѿицу*. Вреди истаћи да Вук користи и подигнута слова, као експоненте, и то у обележавању редних бројева, нпр. 1^{во}, 2го, 3^{ће}, што је данас случај само за бројне експоненте (подигнуте бројке), док су подигнута слова реткост.¹ Вук је користио и неке, данас бисмо рекли застареле, термине, као што су *ѿисме*, касније *ѿисмено*, уместо данашњег *слово* (Шипка 2000: 1413).

Стабилизација основне правописне терминологије наступила је крајем деветнаестог века. Тако код Стеве Чутурила у *Срѿском ѿравойѿу за школску уѿоѿребу* забележено је 14 термина: *ѿачка, зайейѿа, ѿачка-зайейѿа, двосѿрука ѿачка, знак ѿиѿања, знак чуђења, црѿица (ѿауза), знак навођења, айосѿроф, знак заграде, звездица, крѿиѿић, везица, 4 нагласа* (Чутурило 1884). Неколи-

¹ Заправо, подигнута слова сусрећемо само у дијалекатским текстовима, док ситне бројке пишемо као експоненте при писању симбола, као што је то писање фуснота, али и у другим случајевима.

ко године касније, Љуба Стојановић у *Лекцијама из српског језика за други разред гимназије* (1891) користи 11 термина: *тјачка, зајейта, тјачка и зајейта, две тјачке, неколико тјачака, црјица или ѿауза, знак ѿиѿања, знак чуђења, знак навођења, знак заграде () или [] и айосѿроф* (Стојановић 1891). Слична је ситуација и код Стојана Новаковића у *Српској грамаѿици* (1894), ни ту нема неких великих одступања: „Реченични су знаци ово: запета (,), тачка и запета (;), две тачке (:), тачка (.), знак почивке (–), знак питања (?), знак узвика (!), знак прекида (... или –), знак заграде (() или []), знак навођења („ , “ , или ‘ ’ , или –)“ (Новаковић (1894)). Последњи правопис са атрибутом *српски*, штампан пред Први светски рат, без утицаја са стране јесте правопис Милана Петровића. Код њега у *Српском ѿравоѿису за средње школе* (1914) сусрећемо десет основних интерпункцијских знакова: *тјачка, зајейта, тјачка и зајейта, знак ѿиѿања, знак усклика, две тјачке, знак навођења, знак ѿочивке или ѿрекида, заграда* (Петровић 1914).

У *Правоѿису српскохрваѿског књижевног језика* Александра Белића (1923), бележимо ове термине: *тјачка, зајейта, тјачка и зајейта, две тјачке, знак ѿочивке или ѿрекида, знак ѿиѿања, знак узвика, наводни знак, обла заграда, угласѿа заграда, везица, знак ^, акценатјски знаци и айосѿроф*.

У *Правоѿисном уѿуѿсѿву* из 1929. године јасно се види да језичко и правописно јединство, после Првог светског рата, доноси и неке проблеме када је у питању терминологија.: „Употреба већине знакова за интерпункцију већ је утврђена у нашем књижевном језику, тако да ту нема знатнијих разлижења (на пр. за употребу тачке, знака почивке, узвика, питања, наводног знака итд.); али у употреби запете има знатних неслагања. Зато ће се напомене у овом одељку тицати само запете (зареза)“ (Правописно упутство 1929: 25). У одељку *Други знаци* налазимо и ово: „Знак ^ може се стављати на крајњи самогласник другог падежа множине, да се њиме покаже, ако је потребно, да је тај облик други падеж множине (...). За наглашене дужине, ако је потребно (на пр. у граматицама) обележити их, употребиће се хоризонтална црта над вокалом“ (Правописно упутство 1929: 35).

Мањих измена, које се тичу у првом реду допуњавања терминологије, налазимо код Александра Белића у *Правоѿису српскохрваѿског књижевног језика* (1950): *тјачка, зајейта, тјачка и зајейта, две тјачке, ѿрекидни знак, уѿиѿник, узвичник, наводници, обла заграда, угласѿа заграда, други део заграде, знак ^, акценатјски знаци, айосѿроф, везица (ѿолуцрѿта, црјица), знак једнакосѿи, црѿа (ѿочивка), звездица, знак > „ѿрелази“, „развија се“, знак < „ѿосѿаје од“ (Белић 1950).*

4. Правописна терминологија из 1960. године

У *Правоѿису српскохрваѿског књижевног језика* (Правопис 1960: 167–170) дата је правописна терминологија, и то тако што су на првом месту

наведени **досадашњи термини**, а после тога **усвојени термини**.² На том списку се налазе 122 усвојена термина, за које не знамо поуздано како се дошло до њих и како су усвојени – да ли су усвојени на самом Новосадском договору или их урадила правописна комисија. Ипак, ово је први списак термина које налазимо у правописној литератури.

Ево списка свих термина како бисмо видели да то, у ствари, нису првенствено правописни термини (мада има и оних правописних): *аорисѝ, ай-сѝпракѝне именице, аугментѝаѝив, безвучни сугласници, везник, власѝиѝо име, гениѝив, главна реченица, глаголски ѝридев радни, глаголски ѝридев ѝрѝни, глаголски ѝрилог садашњи, глаголски ѝрилог ѝрошли, глас, гласови, гласне жице, гласне жице ѝрејере, губљење сугласника, две ѝачке (двѝе ѝачке), деклинација, деминуѝив, дисѝрибуѝивно значење, дифѝонг, дужина, екавски говор, екавски изговор, екѝлозивни сугласници, зависне реченице, зависни ѝадеж, зависно-уѝиѝна реченица, задњонеѝчани сугласници, заједничке именице, закључне реченице, зарез, засебна реч, збирне именице, звучни сугласници, зубни сугласници, изведеница (изведена реч), изричне реченице, ијекавски говор, ијекавски изговор, имѝерфекѝ, инѝерѝункција или реченични знаци, искључне реченице, једначење сугласника, једнина, једнословна (двословна, вишесловна реч), јоѝовање, конјугација, конкретне именице, корелатѝивне реченице, корен (коријен), краѝикоѝа слога, лаѝиница, множина, меки сугласници (ћ, љ, њ, ј), наводници, наглашени слог (наглашена реч), настѝавак, независне реченице, неѝчани сугласници, несвршени и свршени глаголи, неуѝравни говор, номинаѝив, носни сугласници, одричне реченице, основа, основна реч, ѝарњак, ѝискави сугласници, ѝогадбене реченице, ѝозајмљеница (ѝозајмљена реч), ѝоједносѝављивање сугласника, ѝоѝврдне реченице, ѝраскави сугласници, ѝредњонеѝчани сугласници, ѝрезенѝ, ѝремешѝање сугласника, ѝреѝварање сугласника, ѝрилошка одредба, ѝрилошка ознака, ѝрисвојне заменице, ѝрисвојни ѝридев, ѝромена речи, ѝроширена реченица, разједначавање (разједначивање), расѝавне реченице, реч (ријеч од мила, хиѝокорисѝик), самогласник, самогласно р, сажимање самогласника, сасѝавне реченице, свршени и несвршени глаголи, сливени сугласници, слово, сложеница (сложена реч), сонанѝ, средњонеѝчани сугласници, сѝрујни сугласници, сугласник, сугласнички ѝар, сугласнички скуѝ, суѝроѝне реченице, ѝачка, ѝачка и зарез, ѝворба гласова, ѝворба речи, ѝекуѝи сугласници, ѝесначки сугласници, ѝуѝица (ѝуѝа реч), ћирилица, удвојени сугласници (удвајање сугласника), узвичник, умекшани (ч по среди између ч и ћ), уѝиѝник, уѝравни говор, уснени сугласници, учесѝали глаголи, фонетски ѝравоѝис, хиѝокорисѝик (реч од мила), црѝа, црѝица, шушѝави сугласник (Правопис*

² Ово је био добар попис свих термина који су се раније користили. Остаје констатација да је овде чешће посреди граматичка, а мање правописна терминологија.

1960: 167–170)³ Ово је, по нашем сазнању најцеловитији списак наших правописних термина у двадесетом веку. Истина, ако се пажљиво погледа овај списак не можемо се отети утиску да међу овим терминима има и оних за које се не може рећи да су правописни. Заправо, пре би се могло рећи да су они, пре свега, граматички термини, али су се овде нашли „вољом“ закључака Новосадског књижевног договора и правописне комисије.

Пажљивим увидом у термине само на прва четири почетна слова азбуке (А–Г), сусрешћемо их седамнаест, за које се каже да су правописни. Ако погледамо о којим терминима је реч, тешко се може тврдити да су посредни правописни термини. Пре се може рећи да међу њима нема ниједног правописног термина у правом смислу те речи (*аорисџи, айџиракџине именуџе, аугменџаџив, безвучни сугласници, везник, власџиџиџо име, гениџиџив, главна речениџа, глаголски џридеџ радни, глаголски џридеџ џриџни, глаголски џрилог садашњи, глаголски џрилог џрошли, глас, гласови, гласне жиџе, гласне жиџе џреџере, губљење сугласника*). Реч је овде, нема сумње, о неуспелом покушају да се усвоји било каква правописна терминологија.

Занимљиво је да на овом списку нема оних термина који су, по нашем мишљењу, у првом реду правописни, и ту мислимо на оне термине у вези са којима су раније постојала или су тек тада успостављена дублетна решења. У такве термине спадају: *џачка/џочка, заџеџа/зарез...*, али има неких неправописних: *изведениџа/изведена реч; инџерџункциџа/речениџни знаџи; џо-заџмљениџа/џозаџмљена реч; разџедначаванье/разџедначиванье; слоџжениџа/слоџжена реч; хиџокорисџиџик/реч одмила*. Ови примери јасно показују да код нас, ни у утицајној књизи као што је био *Правоџис срџскохрватџскога књижевног џезика* (из 1960) Матице српске, није била израђена термилошка стандардизација (ни правописна ни интерпункцијска) српско(хрватско)га џезика. Пре би се рекло да је посредни неуспешан покушај.

На крају двадесетог века настају национални правописи и правописно заједништво двадесетог века може се видети у *Правоџису срџскога џезика* Матице српске (1993), у коме сусрећемо следеће термине: *џачка, заџеџа* или *зарез, црџа, џачка и заџеџа* или *џачка и зарез (џачка са зарезом), две џачке (двоџачка), заџрада, наводници, уџиџник, узвџчник, црџиџа, знак џрекида (џри џачке), айџосџроф, знак дужине (угласџи) чеџиџри акџениџа и наглашена дужина, звездџиџа, сџиџне броџке, знак сџеџена, знак џроценџа, знак џромила, коса црџа, двоџна усџравна црџа*. Поред њих помињу се и *угласџе заџраде, двоџни айџосџроф, џилда, сџирелиџа, маџемаџиџички знаџи и линџвисџиџички*

³ На овом списку налазе се 122 правописна термина. И за њих стоји ознака да су усвојени термини, док се поред њих, налазе досадашњи термини и ту се, по правилу налази два или више термина који су већ била у употреби или се могу сусрести у литератури.

знаци (Правопис 1993: 295). Овде је проширена српска интерпункцијска терминологија, јер до тада правописи нису доносили: *свићне бројке*, *знак свићена*, *знак њроценџа*, *знак њромила*, *двојну усјравну црџу*, *угласиће заграде*, *двојни ајосџроф*, *џилду*, *сџрелице*, *маџемаџичке знаке* и *лингвистџичке знаке*. *Правопис* Матице српске из 1993, у оквиру интерпункцијске терминологије, доноси неколике дублете: *гениџивни знак / знак дужине*, *две џачке / двоџачка*, *зайеџа / зарез*, *знак њрекида / џри џачке*; налазимо и једну триплету: *џачка и зайеџа / џачка и зарез / (џачка са зарезом)*; изостављено је – **тачка са запетом**. У измењеном и допуњеном издању *Правописа српског језика* Матице српске (2010) нема суштинских измена, па и у њему налазимо следеће термине: *џачка*, *зайеџа*, *црџа*, *црџица*, *џачка са зайеџом*, *две џачке*, *заграда*, *наводници*, *уџиџник*, *узвичник*, *осџали њравоџисни* и *џомоџни знакови* (*знак њрекида (џри џачке)*, *ајосџроф*, *знак дужине* и *акценатџски знаци*, као и *звездицу*, *свићне бројке*, *знак свићена*, *знак једнакосџи*, *коса црџа*) (Правопис 2010).⁴

У *Правопису српског језика* Милорада Дешића који се користи у нашим школама налазимо 17 основних интерпункцијских термина, без дублета: *џачка*, *зайеџа*, *џачка и зайеџа*, *две џачке*, *наводници*, *црџа*, *заграда*, *џолузаграда*, *уџиџник*, *узвичник*, *црџица*, *џри џачке*, *ајосџроф*, *коса црџа*, *акценатџски знаци*, *неакценџована дужина* и *гениџивни знак* ^ (Дешић 2015).⁵

Ако се осврнемо на уџбеничку литературу онда можемо констатовати да се у настави користе само основни интерпункцијски термини и то оних двадесетак. Вреди напоменути да је наша настава правописна знања, па и она које се тичу терминологије црпела из наведених правописа и правописних приручника.

5. Основни правописни појмовник⁶

У раду *О стандардизацији њравоџисне џерминологије* из 2003. године покушали смо у једном раду понудити основне правописне термине (Дешић–Брборић 2003). Ипак, тај рад је остао прилично незапажен и стога тај правописни појмовник и овде доносимо, уз минималне измене. Убеђени смо да ово није лоша основа за даљи рад на овој теми.

⁴ Тако се сада на подручју бившег српскохрватског језика, у четири бивше истојезичне републике користе четири правописна приручника. Сличности су велике, али је видна и тенденција термилошких иновација.

⁵ Милорад Дешић је аутор *Правописа српског језика* (школско издање). Овај правописни приручник је имао више издања од 1994. године. Био је у употреби у Црној Гори и Републици Српској, а поред екавског, има и ијекавско издање.

⁶ Разуме се да није лако одредити правописну терминологију, па мислимо да је ово само покушај да се дође до решења које би било и прихватљиво и употребљиво.

- А абецеда, азбука, акценат, акценатска (акцентована) целина, акценатски знаци, алогографа, алфавет, апостроф, арабица;
- Б Бечки књижевни договор, босанчица, брзопис;
- В везани акценат, везица, велико (почетно) слово, високи акценат;
- Г генитивни знак, глагољица, гласовно писмо, готица, граматичка интерпункција, графема, графија;
- Д Далматински правопис, две тачке, двоакценатски систем, двотачка, дебело јер, дијакритички знак, дијакритички правопис, дивиз (цртица), директни говор, дужина, дуги акценат, дугосилазни акценат, дугоузлазни акценат;
- Е екавац, екавизам, екавски изговор, етимолошки правопис;
- З заграда, запета, зарез, звездица, знак дељења, знак дужине, знак једнакости, знак множења, знак сабирања, знаци одузимања, знаци порекла, знаци сабирања;
- И идеограм, идеографско писмо, ијекавац, ијекавски изговор, икавац, икавски изговор, илирски правопис, индиректни говор, интерпункција, интерпункцијски знаци, историјски правопис;
- Ј јат, јаки полугласник, јекавац, јекавски говор, јер, јери, јота;
- К кановачки акценат, Караџићев правопис, клинасто писмо, књижевни договор, кома, коренски правопис, коса црта, кратки акценат, краткосилазни акценат, краткоузлазни акценат, курзив;
- Л латиница, лигатура, логичка интерпункција, логички акценат;
- М мало почетно слово, метатонијски акценат, мора, мор(фо)фонолошки правопис, мукли глас;
- Н наводни знаци, наводници, нагласак, наглашена реч, наглашени слог, неколико тачака, непосредни говор, неуправни говор, нова дужина, нови акут, новоакценатски систем, Новосадски књижевни договор, новоштокавска акцентуација;
- О обла глагољица, обла заграда, одвојено писање, ортографија, ортографска норма, ортографски знаци, оштри акценат;
- П пиктографија, пиктографско писмо, писање великог почетног слова, писање властитих имена, писање малог почетног слова, писање прве речи у реченици, писање речи из класичних језика, писање речи из поштовања, писање речи из словенских језика, писање речи из страних језика, писменица, писмо, подела речи на крају ретка, полуглас, полугласници, полунаводници, позајмљенице, помични акценат, посуђенице, правила екавског изговора, правила ијекавског изговора, правопис, правописни знаци, правописна норма, правописна правила, правописни речник, правописна терминологија, првобитна акценатска дужина, преношење акцената;
- Р растављање речи на крају ретка, реченични акценат;
- С састављено и растављено писање речи, силабичко писмо, силазна интонација, силазни акценат, ситне бројке, скоропис, скраћенице, слаби акценат,

- сликовно писмо, слободна интерпункција, слободни акценат, слоговно писмо, словница, слово, спојено писање, стрелица;
- Т тачка, тачка и запета, тачка и зарез, танки полуглас, танко јер, тилда, титла, тонски акценат, традиционални правопис, транскрипција, транслитерација, три тачке, туђа реч, туђица;
- Ћ ћирилица, ћирилично писмо;
- У угласта глагољица, узвичник, унцијално писмо, упитник, управни говор, устаљени акценат;
- Ф фонетски правопис, фонолошки правопис, фонографско писмо;
- Х хрватски правопис;
- Ц црта, цртица;
- Ч четвороакценатски систем;
- Ш шва.

Ово су, по нашем мишљењу, основни правописни термини.⁷ Такође сматрамо да се мора, на неки начин, направити разлика између основних и помоћних правописних термина. Наиме, основни термини морају бити неспорни, морају бити јасно одређени и обавезујући за српску нормативистику.

Ипак, ово су, по нашем мишљењу основни правописни термини и они не могу бити спорни. Наведени правописни појмовник донео је основне интерпункцијске термине који су се искристалисали на почетку XXI века.

6. Уместо закључка

1. Потребно је урадити јасан попис основних правописних термина. Њима би ваљало прикључити и помоћне правописне термине, где би посебно место имали математички и лингвистички термини, које сусрећемо најчешће као интерпункцијске знаке.
2. Није спорно да имамо термина који се у последња два века нису мењали, али није мали број ни оних који су еволуирали и чак се потпуно променили. Наиме, један термин је замењиван другим: *кома, зарез > зайейџа; ускличник, знак усклика > узвичник; знак њрекида, више њачака > њри њачке; изосџавник > аџосџроф, везица, џолуцџџа, сџојница > цџџица; знак џочивке, сџанка, знак њрекида > цџџа, дужина, дуљина, дуг вокал > знак дужине.*
3. Постоје и термини који се, још увек, нису усталили, што се у првом реду односи на оне интерпункцијске знаке који се мало користе. То су: *џилда* (вијугава црта), *џрема* (две тачке изнад слова), *крџџић*, *екџионенџи* (ситне,

⁷ О њима се може наћи неколико објашњења у радовима из правописа који су сакупљени у две књиге: *Правопис и школа* (2015) и *О српском њравопису* (2016).

- подигнуте бројке), *индекси* (ситне, спуштене бројке), те неки математички и лингвистички термини.
4. Имамо и неколико интерпункцијских знака за које још увек није утврђено како се читају. Такав је знак за кратки вокал $\check{}$; није утврђен ни термин за неке врсте заграда; јесте за *облу*, *угласиу*, *вишичасиу* и *косу*, али није за тзв. *изломљену* (*ӣреломљену*) *заграду* < >. Није утврђено како се читају ова четири знака (графеме): # (*шараба*), @ (*инишернеӣ знак*, *мајмунче*), & (*и*), § (*ӣараграф*).
 5. Имамо и неколико знака које повремено сусрећемо, али је посве нејасно како их изговарамо: £ (*лира*), ♀ (*ознака за женски њол*), ♂ (*ознака за мушки њол*), Σ (*сигма*), \ (*коса црџа на лево*), № (*број*, *нумера*), ♪, ♫ (*знаци за нојни сисџем*), затим знак у облику таласасто извијене водоравне црте изнад слова (*ӣшлда*) и надредни знак у старим писмима који означава да је неко слово изостављено (*ӣишџла*).
 6. Сада, пошто су се издиференцирали национални језици на бившем српско-хрватском језичком простору, српски језик више није оптерећен „суседним“ истојезичним идиомима. Стога се мора преиспитати систем правописне, па и интерпункцијске терминологије, јер он није у целини дефинисан. Волели бисмо да се избегну дублетна решења. Све ово треба схватити као подстицај за систематски рад и тражење решења која ће бити најбоља у процесу термилошке стандардизације савременог српског језика.
 7. Овде понуђени списак основних правописних термина није ни коначан, ни закључен, већ може представљати основу за даљи рад на утврђивању српске правописне терминологије.

ЛИТЕРАТУРА

- Белић 1923 [⁴1950]: Александар Белић, *Правопис српскохрватског књижевног језика*, Београд: Просвета.
- Брборић–Дешић 2003: Вељко Брборић и Милорад Дешић; „О стандардизацији правописне терминологије”, у: *Термилошка стандардизација лингвистичког описа савременог српског језика*, Научни састанак слависта у Вукове дане 32/3, Београд, 219–229.
- Брборић 2004: Вељко Брборић, *Правопис српског језика у наставној пракси*, Београд: Филолошки факултет.
- Брборић 2015: Вељко Брборић, *Правопис и школа*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
- Брборић 2016: *О српском правопису*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
- Дешић 2015: Милорад Дешић, *Правопис српског језика – школско издање*, Београд: Klett.
- Ивић 1998: Павле Ивић, „Из прошлости српског правописа” у: *К новој именовани*, Београд: Научна књига, 11–15.
- Караџић 1814: Вук Стефановић Караџић, *Писменица сербскога језика*, Беч.

- Мркаљ 1810: Сава Мркаљ, *Сало дебелога јера либо азбукојрошрес*, Будим.
- Новаковић 1894: Стојан Новаковић, *Српска грамаџика*, Београд: Државна штампарија.
- Петровић 1914: Милан Петровић, *Српски правопис за средње школе*, Нови Сад.
- Пецо–Станојчић 1972: Asim Peco i Živojin Stanojčić, (red. i ured.) *Enciklopedijski leksikon „Mozaiik znanja“: Srpskohrvatski jezik*, Београд: Interpres.
- Пешикан 1996: Митар Пешикан, „Правописна норма“, у: *Српски језик на крају века*, Београд: Институт за српски језик САНУ – Службени гласник, 171–179.
- Правопис 1960: *Правопис српскохрватскога књижевног језика са правописним речником* (израдила правописна комисија), Нови Сад – Загреб: Матица српска – Матица хрватска.
- Правопис 1993: Митар Пешикан, Јован Јерковић, Мато Пижурица *Правопис српскога језика*, I. *Правила и њихови односи*, II. *Речник уз правопис*, Нови Сад: Матица српска.
- Правопис 2010: Митар Пешикан, Јован Јерковић, Мато Пижурица, *Правопис српскога језика*, измењено и допуњено издање [редакција измењеног и допуњеног издања: Мато Пижурица (главни редактор), Милорад Дешић, Бранислав Остојић, Живојин Станојчић], Нови Сад: Матица српска.
- Правописно упутство 1929: *Правописно упућивство за све основне, средње и стипучне школе*, Београд, Државна штампарија Краљевине Југославије.
- Прилози правопису 1989: Митар Пешикан, Мевлида Караца-Гарић и Мато Пижурица (прир.), Нови Сад, Матица српска.
- Стојановић 1891: Љубомир Стојановић, *Лекције из српског језика за други разред гимназије*, Београд: Државна штампарија Краљевине Југославије.
- Чутурило 1884: Стево Чутурило, *Српски правопис за школску употребу*, Панчево.
- Шипка 2000: Милан Шипка, „О српској правописној терминологији“, *Јужнословенски филолог*, LVI/3–4, 1411–1417.

Велько Ж. Брборић

СЕРБСКАЈА ОРФОГРАФИЧЕСКАЈА ТЕРМИНОЛОГИЈА СЕГОДНЈА – В НАУКЕ И ПРЕПОДАВАНИИ

Резюме

В работе говорится о сербской орфографической терминологии в науке и преподавании – в прошлом и в настоящее время. Наша орфографическая терминология и далее остается во многом неединообразной, поскольку некоторые термины не стали устойчивыми. Здесь мы приводим орфографическую терминологию в прошлом и настоящем, т.к. это поможет будущему упорядочиванию сербской орфографической терминологии и уменьшению числа нежелательных решений. Орфографическая терминология в процессе обучения берется из действующей системы правописания и релевантных орфографических справочников. В работе предложены основные орфографические термины, что мы рассматриваем как основу для дальнейшей работы по данному вопросу.

Ключевые слова: орфография, орфографическая терминология, обучение, пунктуация